

میزان به کارگیری فن آوری نوین اطلاعاتی در برنامه درسی دانشجویان مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع رسانی شهر اهواز

آتوسا کوچک

کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع رسانی

مینا سمیرمی زاده

کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع رسانی

چکیده

در این مقاله سعی می‌شود به بررسی میزان به کارگیری فن آوری‌های نوین در برنامه درسی دانشجویان مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی و تأثیر آن بر دانش‌آموختگان این رشته پرداخته شود. هدف این پژوهش یافتن پاسخ این سؤال است که آیا کتابداران فارغ‌التحصیل شده در عمل می‌توانند به عنوان یک متخصص اطلاع رسانی انجام وظیفه کنند، یا لازم است در محتوای دروس و شیوه تدریس در این مقاطع تغییراتی ایجاد شود. در این راستا نظرات دانشجویان این رشته را جویا شده، در جهت برآورد نیازهای آموزشی آنان در حوزه فن آوری اطلاعات، با استفاده از نظرات نظریه پردازان این حوزه، پیشنهاداتی ارائه شده است.

کلید واژه‌ها: فن آوری اطلاعات، کتابداری و اطلاع رسانی، آموزش، کارشناسی، کارشناسی ارشد

مقدمه

پیوند میان علم و فن آوری و نیاز خاصی که به استفاده از آخرین نتایج علمی احساس می‌شود، دانش جدیدی را به نام دانش اطلاع رسانی به وجود آورد. دانش اطلاع رسانی که ناظر بر روش‌های جمع‌آوری، سازماندهی، و اشاعه اطلاعات است، از سوازی دیگر متأثر از تغییرات محیطی است، و مرانب پیشرفت آن را تحولات و دگرگونی‌های محیط تعیین می‌کنند. به همین ترتیب، حرفه کتابداری همواره در حال تغییر شکل و محتوی است و باید بتواند افرادی را تربیت کند که کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع رسانی را با وضعیت جدید هماهنگ ساخته و خدمات لازم را به نیازمندان اطلاعات ارائه دهند. جدید ساختار در نظام آموزش کتابداری و اطلاع رسانی عاملی است که بستر مناسبی را برای این هماهنگی فراهم خواهد آورد.

در کشور ما برنامه مدونی برای رشته کتابداری و اطلاع رسانی جهت تصویب با تحولات فن آوری وجود ندارد و این در حالی است که دانشجویان باید مطالب زیادی درباره منابع الکترونیکی، نشر الکترونیکی، نشر رومیزی، شیوه‌های نشر منابع الکترونیکی، تهیه سایت و صفحه خانگی برای کتابخانه، و روش‌های سازماندهی و هدایت منابع الکترونیکی بدانند. همچنین آشنایی با مراکز تولیدکننده منابع الکترونیکی و اطلاع‌یابی از انتشارات آنها، ورد نیاز دانشجویان این رشته است که باید در برنامه آموزشی آنها لحاظ گردد.

بیان مسئله

میان انتظارات جامعه و سازمان‌ها از کتابداران و توانایی‌های عملی آنها در انجام وظایف یک متخصص اطلاع رسانی فاصله قابل توجهی وجود دارد. می‌توان گفت که کتابداران ما برای عصر اطلاعات و کتابخانه‌های دیجیتالی تربیت نمی‌شوند و بیشتر می‌توانند در کتابخانه‌های سنتی وظایف یک کتابدار سنتی را انجام دهند. در مراکز اطلاع رسانی علاوه بر خدمات مربوطه به کتابها و نشریات، بیشتر تأکید روی مقالات، گزارشات، و سایر مواد تخصصی است و خدمات اطلاع رسانی بیشتر شامل خدمات

آگاهی رسانی جاری، اشاعه خدمات اطلاعات گزیده، چکیده نویسی و نمایه سازی است تا خدمات امانت و خدمات مرجع.

در کشور ما نیز از اهداف برنامه‌های توسعه اقتصادی - اجتماعی، دستیابی به فن آوری اطلاعاتی روزآمد است و این در حالی است که چنین تحولاتی کمتر در نظام آموزش عالی کشور ما نمود یافته‌اند.

آموزش کتابداری و اطلاع رسانی از آغاز شکل‌گیری آموزش رسمی آن در ایران با فراز و نشیب‌های فراوانی روبرو بوده است. برنامه‌ها به تناسب ضرورت‌ها و بعضاً سلیق فردی دگرگون شده و به دلیل تفاوت در میناهای برنامه‌ای، هم دارای نقاط قوت و هم نقاط ضعف است.

آنچه در این مقاله به آن پرداخته شده است، بررسی میزان به کارگیری فن آوری نوین در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد رشته کتابداری و نیز تأثیر آن بر دانش آموختگان این رشته و میزان کفایت آن است که می‌تواند تغییراتی را در محتوای دروس و شیوه تدریس در این مقاطع به دنبال داشته باشد.

مطالعات گذشته

نتایج به دست آمده از تحقیقات گذشته در کشور ما که در قالب پایان نامه ارائه شده‌اند نشان دهنده ضعف مهارتی دانش آموختگان دانشگاه‌ها در کار با فن آوری نوین در رشته کتابداری و اطلاع رسانی و عدم تطابق آموخته‌های آنان با نیازهای واقعی بازار کار است. پایان نامه‌های مهین دستمالچی (۱۳۶۶)، رضا اردلان (۱۳۷۳)، سید محمد رضا میرهادی تفرشی (۱۳۷۶)، و آتش جعفرنژاد (۱۳۷۸)، به طور خلاصه نتایج زیر را ارائه داده‌اند:

۱. نظام آموزشی توانسته نیروی متخصص را به مقدار لازم و با توانایی قابل قبول در زمینه اطلاع رسانی تربیت کند؟
۲. کتابداران به دوره آموزش ضمن خدمت تکنولوژی اطلاعات بیشتر از سایر دوره‌ها نیاز دارند؟

۳. همگامی برنامه آموزشی رشته کتابداری و اطلاع رسانی با فن آوری های نوین اطلاعاتی موجب ارتقاء موقعیت اجتماعی و وضعیت اقتصادی فارغ التحصیلان این رشته می شود؛

۴. استفاده عملی از رسانه ها و دستگاه های تکنولوژی اطلاعات در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع رسانی ضعیف است.

پیشینه

اولین دوره کلاس های آموزشی کوتاه مدت در سال ۱۳۱۶ در دانشسرای عالی تهران برگزار و بر حسب ضرورت و نیازهای خاص آن زمان در سایر مراکز دانشگاهی نیز ادامه یافت.

برگزاری دوره های آموزشی کتابداری در ایران تا سال ۱۳۷۵ به این ترتیب بود: دانشگاه تهران (۳۱-۱۳۳۰ دوره کوتاه مدت، ۱۳۴۵ فوق لیسانس)، دانشگاه تبریز (۱۳۴۷ لیسانس، ۱۳۴۸ فوق لیسانس)، مدرسه عالی ایران زمین (۱۳۴۸ فوق دیپلم)، دانشگاه شیراز (۱۳۵۳ فوق لیسانس، ۱۳۵۶ لیسانس)، جنبی شاپور اهواز (۱۳۵۶ فوق لیسانس)، دانشگاه متحدین (۱۳۵۷ فوق لیسانس)، دانشگاه علوم پزشکی (۵۷-۱۳۵۶ فوق لیسانس کتابداری پزشکی).

پس از انقلاب اسلامی تغییراتی در برنامه درسی دانشگاه ها بوجود آمد و بسیاری از مقاطع آموزش کتابداری تغییر کردند که پس از اعمال این تغییرات بر اساس آشناسایی به عمل آمده در سال ۱۳۷۵، در حال حاضر ۱۸ گروه آموزش کتابداری مشتمل بر ۱۴ گروه کتابداری عمومی و ۴ گروه کتابداری پزشکی به طور مستقل و به شرح زیر مشغول فعالیت هستند:

۱. گروه های آموزشی مستقر در دانشگاه های تهران، تبریز، شیراز، مشهد، شهید چمران اهواز، الزهراء، اصفهان، تربیت مدرس، علامه طباطبایی، بیرجند و دانشگاه تربیت معلم تهران که این بازده گروه وابسته به وزارت فرهنگ و آموزش عالی هستند. گروه های کتابداری در شهرهای بوشهر، کرمانشاه، و یزد نیز احتمالاً تاکنون راه اندازی

شده‌اند:

۲. گروه‌های آموزش کتابداری پزشکی مستقر در دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران، کرمان، اصفهان، و تبریز وابسته به وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی؛
۳. گروه آموزشی وابسته به دانشگاه آزاد اسلامی؛
۴. مرکز آموزش عالی کتابداری کتابخانه ملی؛
۵. گروه کتابداری دانشگاه شاهد وابسته به بنیاد شهید.

هدف و جامعه تحقیق

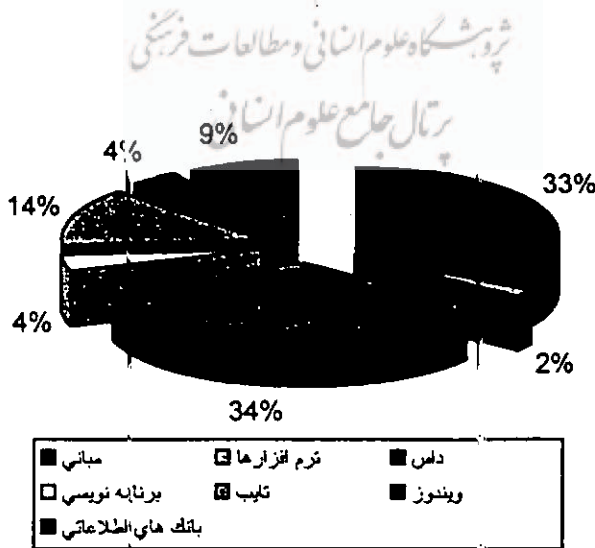
هدف از انجام این تحقیق دستیابی به نظرات دانشجویان رشته کتابداری و اطلاع رسانی پیرامون استفاده از فن آوری‌های نوین اطلاعاتی در برنامه درسی رشته و استفاده از نظرات اساتید رشته در این مورد است تا جائیکه منجر به ارائه پیشنهاداتی برای بهبود برنامه موجود شود. برای این منظور دانشجویان دو دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات اهواز و دانشگاه شهید چمران اهواز به عنوان جامعه تحقیق انتخاب شده‌اند و با استفاده از پرسشنامه اطلاعات مورد نظر جمع‌آوری شده است. جمعاً ۱۲۸ پرسشنامه توزیع گردیده و ۹۰ پرسشنامه جمع‌آوری شده که ۳۷/۷۸ درصد آنها (۳۴ مورد) متعلق به دانشجویان کارشناسی ارشد و بقیه متعلق به دانشجویان مقطع کارشناسی هستند. از نظر زمانی این تحقیق در بهار و تابستان سال ۱۳۸۱ به انجام رسیده است.

آموزش کامپیوتر در مقطع کارشناسی

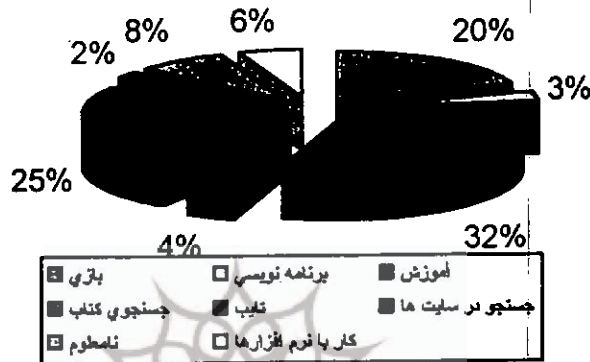
مطابق اطلاعات به دست آمده دانشجویان مقطع کارشناسی رشته کتابداری براساس برنامه درسی ۶ واحد کامپیوتر دارند که ۳ واحد آن مبانی کامپیوتر و ۳ واحد دیگر برنامه نویسی کاربردی است. دانشجویان در درس مبانی کامپیوتر، علاوه بر مبانی کامپیوتر با برخی دستورات سیستم عامل DOS و نیز محیط WINDOWS آشنا می‌شوند. در درس برنامه نویسی هم مطابق سرفصل دانشجویان باید با یک زبان برنامه نویسی آشنا شوند. براساس پاسخ‌های به دست آمده حدود ۷۰ درصد دانشجویان کارشناسی اظهار

داشته‌اند که در دروس کامپیوتر با مبانی کامپیوتر یا سیستم عامل DOS آشنا شده‌اند و تنها حدود ۱۱ درصد آنها اتمام کرده‌اند که با بانک‌های اطلاعاتی رشته و نرم افزارهای مرتبط یا زبان‌های برنامه نویسی آشنا شده‌اند. این در حالی است که چنانچه دانشجویان به جای سیستم عامل DOS کار با سیستم عامل WINDOWS را می‌آموختند می‌توانستند استفاده بیشتری از آن به عمل آورند. لازم اساتذ دانسته‌های ساتید با سرفصل‌های دروس تطبیق داده شوند و از مطابقت سرفصل‌ها با آنچه اساتذ می‌دانند خودداری شود. نمودار شماره یک نشان دهنده مباحثی است که دانشجویان آمارشناسی در دروس کامپیوتر با آنها شده‌اند.

موارد استفاده دانشجویان از کامپیوتر هم متفاوت است و مطابق نمودار شماره دو، بیش از ۷۵ درصد استفاده دانشجویان از کامپیوتر شامل آموزش و یادگیری، تایپ، بازی و سرگرمی می‌شود، برخی اهداف استفاده از کامپیوتر از جمله دستیابی به اطلاعات روزآمد و تسهیل امر پژوهش نادیده گرفته می‌شوند.

نمودار ۱. توزیع فراوانی تغییر مباحث درس کامپیوتر کارشناسی

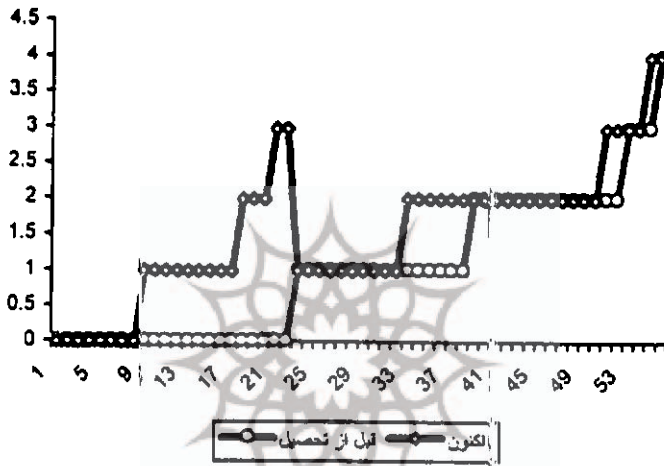

نمودار ۲. توزیع فراوانی متغیر موارد استفاده از کامپیوتر کارشناسی

مطابق اطلاعات به دست آمده دانشجویان در دانشگاه به مقدار کمی کامپیوتر می آموزند به طوری که در مورد ۵۹ درصد دانشجویان، دانشگاه نقشی در افزایش دانش کامپیوتر آنها نداشته است. نمودار شماره سه وضعیت دانشجویان کارشناسی را از جهت کار با کامپیوتر قبل از دانشگاه و اکنون باهم مقایسه می کند.

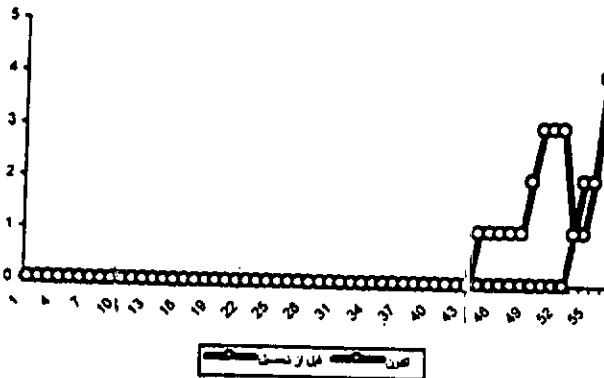
با توجه به ماهیت رشته کتابداری و اطلاع رسانی که توجه به ابزارهای جذب و سازماندهی و اشاعه اطلاعات را می طلبد، لازم است دانشجویان این رشته با شبکه های اطلاع رسانی مانند اینترنت آشنایی کامل داشته باشند ولی با کمال تأسف اینگونه نیست. بدیهی است چنانچه امکان استفاده از اینترنت برای دانشجویان این رشته فراهم باشد و چنانچه آشنایی با اینترنت برای این دانشجویان به عنوان واحد درسی اجباری محسوب شود، بهتر می توانند خود را برای کار در محیط های واقعی آماده کنند.

دانشجویان مورد پرسش مطابق نمودار شماره چهار در ۸۲ درصد موارد اظهار داشته اند که در طول دانشگاه بر مهارت آنان در کار با اینترنت افزوده نشده است.

نمودار ۳. توزیع ذراوانی مقایسه‌ای متغیرهای توانایی کار با کامپیوتر
دانشجویان کارشناسی قبل از دانشگاه و اکنون

پرتال جامع علوم انسانی

نمودار ۴. توزیع ذراوانی مقایسه‌ای متغیرهای توانایی کار با اینترنت
دانشجویان کارشناسی قبل از دانشگاه و اکنون

همچنین ۷۶/۷۸ درصد از این دانشجویان بدون توانایی کار با اینترنت به دانشگاه وارد شده و به همان صورت هم خارج می شوند. البته در اغلب موارد اساتید رشته جهت تهیه گزارشات تحقیق از دانشجویان می خواهند که سوابق موضوع مورد نظر را در اینترنت جستجو کنند و یا از سایر منابع اینترنتی استفاده کنند ولی دانشجویان به دلیل ضعف زبان انگلیسی کمتر خود به دنبال یادگیری اینترنت می روند.

نیز ۵۰ درصد از دانشجویانی که به هر حال توانایی کار با اینترنت را دارند اظهار داشته اند که کار با اینترنت را در دانشگاه ولی بطور غیر رسمی؛ مثلاً از دوستان یا اساتید؛ آموخته اند و ۳۰ درصد هم کار اینترنت را در خانه و بدون معلم یاد گرفته اند.

دانشجویان کارشناسی از اینترنت بیش از همه برای جستجوی مقالات و گزارشات، سرگرمی و پست الکترونیک استفاده می کنند. البته چنانچه این دانشجویان با همه موارد استفاده اینترنت آشنا بودند استفاده آنها به همین موارد محدود نمی شد و می توانستند استفاده های مفیدتری نیز از آن به عمل آورند.

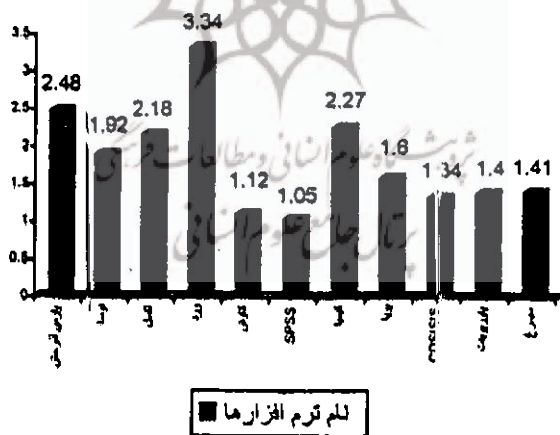
در یک جمع بندی می توان گفت که دانشجویان کارشناسی:

۱. در دانشگاه با مباحثی از کامپیوتر آشنا می شوند که مورد استفاده ندارند و آن درسته از مباحثی که برای دانشجویان مفید است به آنها ارائه نمی شود؛
۲. استفاده هایی که دانشجویان از کامپیوتر به عمل می آورند کامل و همه جانبه نیست و برخی از مهم ترین موارد استفاده کامپیوتر نادیده گرفته می شوند؛
۳. با وجود ۶ واحد درس کامپیوتر در برنامه درسی این دانشجویان، درصد بالایی از آنها در دانش مهارت کار با کامپیوتر و اینترنت را کسب نمی کنند و دانش کامپیوتر آنها در طول تحصیل در دانشگاه ثابت باقی می ماند.

آشنایی دانشجویان کارشناسی با نرم افزارها، بانک های اطلاعاتی، و سایت های اینترنت

هدف از آموزش کامپیوتر به دانشجویان، آماده ساختن آنان برای استفاده از ابزارها و منابع اطلاعاتی گوناگونی است که در اختیارشان می باشد، از جمله نرم افزارهای

کامپیوتری، بانک‌های اطلاعاتی، و سایت‌های اینترنت. متخصص اطلاع‌رسانی باید با روش‌های جذب اطلاعات و منابع اطلاعات آشنا باشد و بتواند با استفاده از نرم‌افزارهای مناسب اطلاعات جمع‌آوری شده را سازماندهی و هدایت کند. دانشجویان کارشناسی از میان نرم‌افزارهایی که برای رشته کتابداری تهیه شده‌اند و سایر نرم‌افزارهایی که در کارهای تحقیقاتی مورد استفاده شان اقرار می‌گیرد در ۲۸/۵۷ درصد موارد با نرم‌افزار پارسا آذرخش که برای استفاده در کتابخانه تهیه شده است آشنا هستند و پس از آن نرم‌افزارهای نوسا و Excell بیش از سایر نرم‌افزارها توسط دانشجویان نام برده شده‌اند. نمودار شماره پنج نشان دهنده میانگین میزان آشنایی دانشجویان کارشناسی با نرم‌افزارها است. این میانگین بین اعداد ۱ تا ۴ (کم، متوسط، خوب، عالی) به دست آمده است.

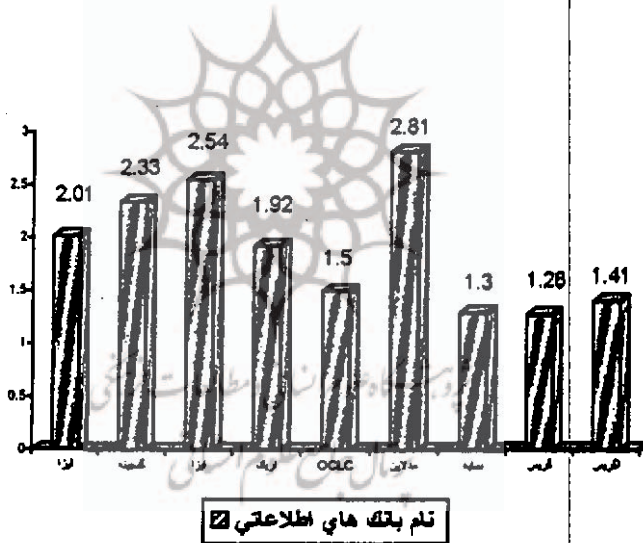

نمودار ۵. میانگین میزان آشنایی دانشجویان با نرم‌افزارها

همان‌گونه که نمودار نشان می‌دهد دانشجویان نرم‌افزار Microsoft word را بیشتر از

۱. لازم به توضیح است که میانگین مورد نظر از جمع رتبه‌هایی که دانشجویان به هر نرم‌افزار داده‌اند، تقسیم بر تعداد دانشجویانی که آن نرم‌افزار را نام برده‌اند به دست آمده است.

سایر نرم افزارها می شناسند و میانگین این آشنایی ۳/۳۴ یعنی بیشتر از حد خوب است. پس از آن نرم افزار پارس آدرخش دارای بیشترین میانگین است. از میان بانک های اطلاعاتی که مورد ارجاع کتابداران قرار می گیرند، دانشجویان کارشناسی در ۲۴/۱۴ درصد موارد با نرم افزار لیزا، در ۲۱/۸۴ درصد موارد با گنجینه و در ۱۷/۲۴ درصد موارد با ایزا آشنا هستند. نمودار شماره شش میانگین میزان آشنایی دانشجویان کارشناسی با بانک های اطلاعاتی را نشان می دهد.

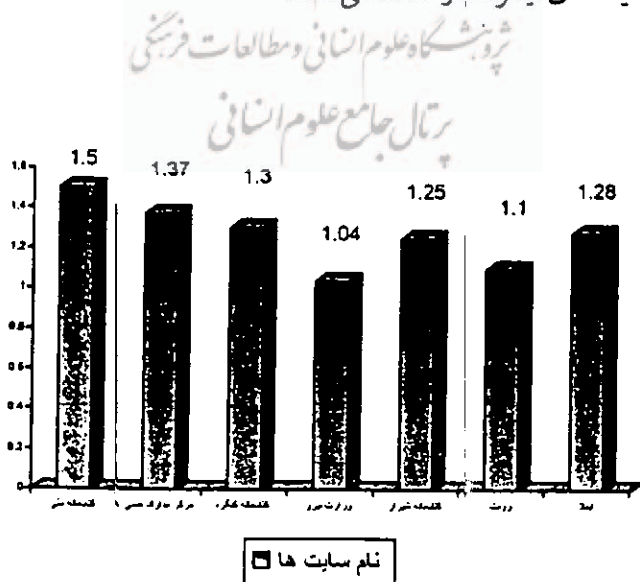

نمودار ۶. میانگین میزان آشنایی دانشجویان با بانک های اطلاعاتی

همان گونه که نمودار نشان می دهد بیشترین میانگین آشنایی به بانک اطلاعاتی مدلاین تعلق دارد که دانشجویان اظهار داشته اند به میزانی نزدیک به خوب با این بانک اطلاعاتی آشنا هستند. بانک اطلاعاتی مدلاین در زمینه پزشکی تهیه شده و بیشتر مورد استفاده کتابداران پزشکی و کتابدارانی است که در دانشکده ها و سازمان های مرتبط با حرفه پزشکی به کار اشتغال دارند می باشد. علت آشنایی بیشتر دانشجویان با این بانک اطلاعاتی می تواند عمر بیشتر آن باشد که در میان کتابداران شناخته شده تر است.

همانگونه که نمودار نشان می‌دهد بیشترین میانگین آشنایی با بانک اطلاعاتی مدلاین تعلق دارد که دانشجویان اظهار داشته‌اند به میزانی نزدیک به خوب با این بانک اطلاعاتی آشنا هستند. بانک اطلاعاتی مدلاین در زمینه پزشکی تهیه شده و بیشتر مورد استفاده کتابداران پزشکی و کتابدارانی است که در دانشکده‌ها و سازمان‌های مرتبط با حرفه پزشکی به کار اشتغال دارند می‌باشد. علت آشنایی بیشتر دانشجویان با این بانک اطلاعاتی می‌تواند عمر بیشتر آن باشد که در میان کتابداران شناخته شده‌تر است.

در مورد سایت‌های اینترنت باید توجه داشت که دانشجویان کارشناسی خیلی کم می‌توانند با اینترنت کار کنند و اگرچه در مواردی از سایت‌های اینترنت استفاده کرده‌اند و یا لاقلاً شاهد استفاده سایرین از این سایت‌ها بوده‌اند، اما توانایی شخصی کسی برای کار کردن با آنها دارند. سایت کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران بیش از سایر سایت‌ها توسط دانشجویان ام‌برده شده (۲۳/۸۱ درصد) و بعد از آن سایت مرکز مدارک علمی ایران و کتابخانه کنگره آمریکا قرار دارند. نمودار شماره هفت میزان آشنایی با سایت‌های اینترنت را نشان می‌دهد.

نمودار ۷. میانگین میزان آشنایی دانشجویان با سایت‌های اینترنت

همانگونه که نمودار نشان می دهد میانگین آشنایی با سایت کتابخانه ملی ۱/۵ یعنی بین کم تا متوسط است که بیشترین میانگین آشنایی با سایت های اینترنت را به خود اختصاص داده است. سایت کتابخانه ملی همواره مورد ارجاع و استفاده کتابداران است و پس از پایان تحصیلات و زمانی که این دانشجویان به کار مشغول شوند استفاده زیادی از آن به عمل خواهند آورد.

در مجموع همانگونه که جدول شماره یک نشان می دهد تعداد کسانی که با سایت های اینترنت آشنا هستند و میزان آشنایی آنها با این سایت ها کمتر از تعداد کسانی است که با بانک های اطلاعاتی آشنا هستند و اینان هم کمتر از کسانی هستند که با نرم افزارها آشنایی دارند.

این موضوع ناشی از عمومیت بیشتر نرم افزارها نسبت به بانک های اطلاعاتی و سایت های اینترنت است. برای کار با اینترنت دانشجویان نیاز به دانش تخصصی بیشتری دارند در حالیکه کار با نرم افزارها را قبل از دانشگاه هم میتوانند بیاموزند. جدول شماره یک مقایسه ای مفید میان اطلاعات دریافت شده از دانشجویان کارشناسی در زمینه آشنایی با نرم افزارها، بانک های اطلاعاتی، و سایت های اینترنت انجام می دهد.

جدول ۱. مقایسه آشنایی دانشجویان کارشناسی با نرم افزارها،

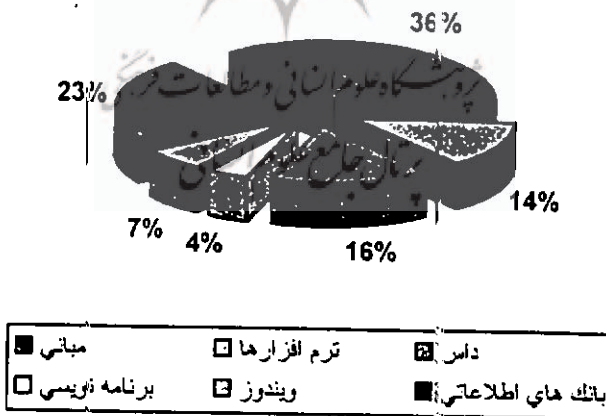
بانک های اطلاعاتی، و سایت های اینترنت

شرح	تعداد پاسخ ها	تعداد موارد نام برده شده	بیشترین مورد نام برده شده	بیشترین میزان آشنایی با...	متوسط میزان آشنایی
نرم افزارها	۱۱۹	۱۱	پارس آذرخش	ورد	۲/۱۵
بانک های اطلاعاتی	۸۷	۹	لیزا	مدلاین	۲/۱۱
سایت های اینترنت	۴۲	۷	کتابخانه ملی	کتابخانه ملی	۱/۳

آموزش کامپیوتر در مقطع کارشناسی ارشد

دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی ۲ واحد درس داده‌پردازی می‌گذرانند که ملی آن قرار است سر فصل‌هایی از قبیل آشنایی با نرم‌افزارها، آشنایی با بانک‌های اطلاعاتی، آشنایی با یک زبان برنامه‌نویسی، و آشنایی با بخش‌های مختلف کامپیوتر تدریس شوند.

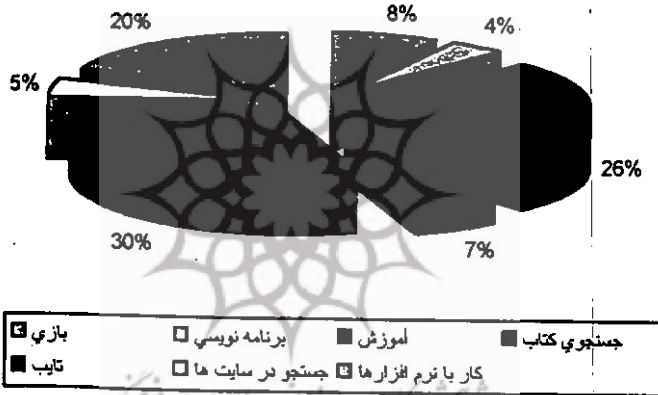
نمودار شماره هشت مطابق پاسخ‌های به دست آمده ترسیم بنده است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود ۵۲/۷۱ درصد موارد دانشجویان کارشناسی ارشد با مبانی کامپیوتر و یا سیستم عامل DOS آشنا شده‌اند و تنها در ۳۶/۴۸ درصد موارد این دانشجویان با نرم‌افزارها و بانک‌های اطلاعاتی مرتبط با رشته آشنا شده‌اند درحالی‌که پس از فراغت از تحصیل، کارشناسان ارشد این رشته نیاز وسیعی به کار با نرم‌افزارها و بانک‌های اطلاعاتی احساس خواهند کرد.

نمودار ۸. توزیع فرآیندی متغیر مباحث درس کامپیوتر کارشناسی ارشد

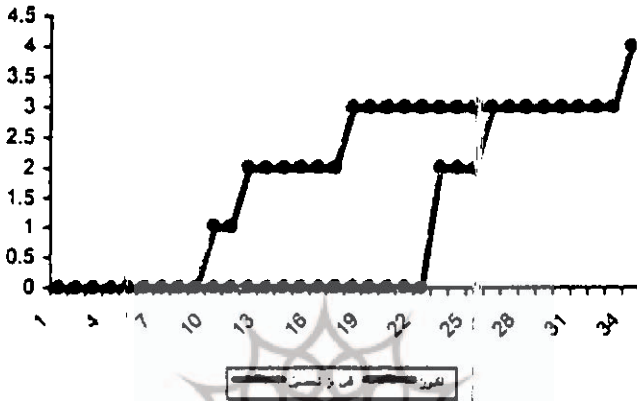
دانشجویان کارشناسی ارشد در ۳۰/۲۶ درصد موارد از کامپیوتر برای تسلط و در ۲۶/۳۱ درصد موارد برای آموزش و یادگیری استفاده می‌کنند. همچنین کسانی که شاغل هستند و یا مراجعین کتابخانه‌هایی که سیستم کامپیوتری دارند می‌توانند از

کامپیوتر برای یافتن کتاب در کتابخانه استفاده کنند که این مورد در ۶/۵۸ درصد موارد رخ می دهد و در ۱۹/۷۴ درصد موارد نیز از کامپیوتر برای کار با نرم افزارهای از پیش نوشته شده استفاده می شود. نمودار شماره نه موارد استفاده دانشجویان کارشناسی ارشد از کامپیوتر را نشان می دهد.

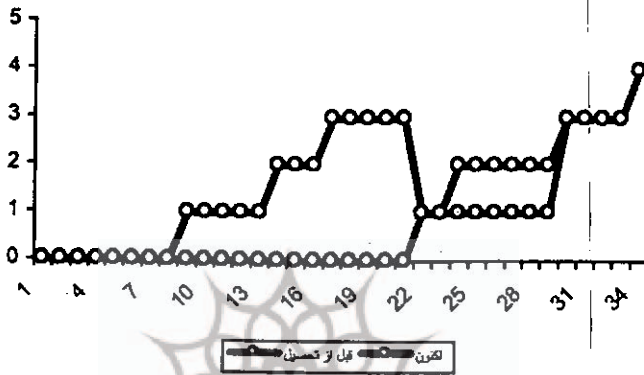

نمودار ۹. توزیع فراوانی متغیر استفاده از کامپیوتر کارشناسی ارشد

آنچه به نظر می رسد این است که دانشجویان کارشناسی ارشد نسبت به دانشجویان کارشناسی استفاده های مفیدتری از کامپیوتر به عمل می آورند که می تواند معلول آشنایی بیشتر آن ها با کامپیوتر و نیاز بیشترشان به انجام پژوهش های دانشگاهی باشد. مانند دوره کارشناسی، در دوره کارشناسی ارشد هم دانشگاه نقش کمی در افزایش مهارت کار با کامپیوتر دانشجویان دارد بطوریکه در ۵۲/۹۴ درصد موارد مهارت دانشجویان در بدو ورود به دوره تحصیلی با مهارت وی در پایان تحصیلات برابر است. نمودار شماره ده مقایسه ای میان توانایی دانشجویان کارشناسی ارشد در کار با کامپیوتر قبل از دانشگاه و اکنون انجام داده است.

نمودار ۱۱. توزیع فراوانی مقایسه‌ای متغیرهای توانایی کار با اینترنت در دانشجویان کارشناسی ارشد قبل از دانشگاه و اکنون

از میان دانشجویان کارشناسی ارشد که به میزانی هرچند کم می‌توانند با اینترنت کار کنند، ۳۷/۵ درصد اظهار داشته‌اند که کار با اینترنت را در دانشگاه آموخته‌اند ولی به‌طور غیررسمی مثلاً از دوستان و اساتید. درصد بالایی نیز (۲۹/۱۷ درصد) کار با اینترنت را در محل کار خود از همکاران آموخته‌اند که در هر دو گروه نیاز به کار با اینترنت موجب شده دانشجویان به دنبال کسب این مهارت بروند و چنانچه کار با کامپیوتر به صورت واحد درسی ارائه شود مورد استقبال دانشجویان واقع می‌شود.

همچنین ۳۷/۹۳ درصد دانشجویان کارشناسی ارشد از اینترنت برای جستجوی گزارشات و مقالات که در کار تحقیق مورد نیازشان واقع می‌شود و نیز ۲۹/۳۱ درصد آنان برای پست الکترونیک استفاده می‌کنند. در این مورد هم دانشجویان کارشناسی ارشد نسبت به دانشجویان کارشناسی استفاده‌های مفیدتری از اینترنت به عمل می‌آورند.

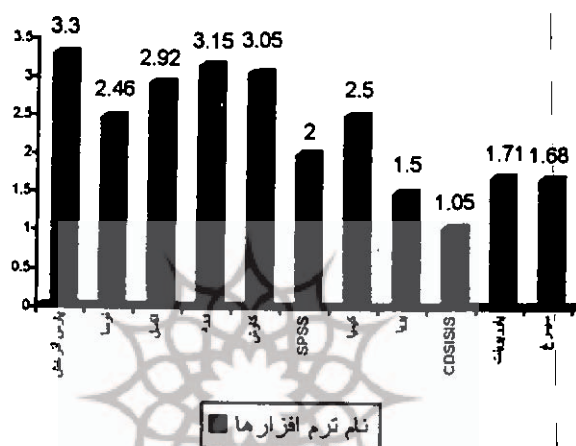
به‌طور خلاصه در مورد آموزش کامپیوتر در مقطع کارشناسی ارشد می‌توان گفت:

۱. علاوه بر اینکه سرفصل‌های درس داده‌پردازی مطابقت کامل یا حتی نسبی با نیازهای دانشجویان ندارند، این سرفصل‌ها هم به طور کامل تدریس نمی‌شوند.
۲. دانشجویان از فن‌آوری نوین به دلیل ضعف مهارتی به شکل کامل بهره‌نمی‌برند؛
۳. دانشجویان در طی دانشگاه مهارت قابل توجهی برای کار با فن‌آوری نوین کسب می‌کنند.

آشنایی دانشجویان کارشناسی ارشد با نرم‌افزارها، بانک‌های اطلاعاتی، و سایت‌های اینترنت

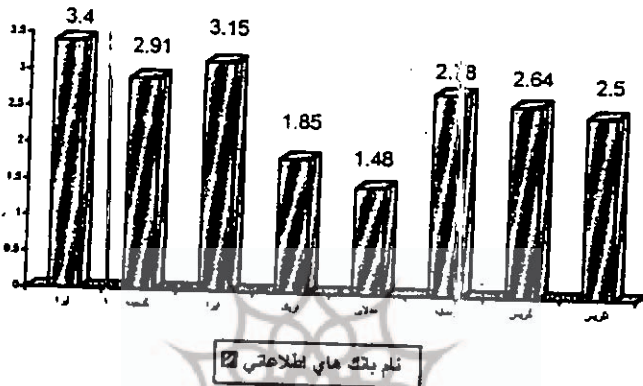
دانشجویان کارشناسی ارشد پس از فراغت از تحصیل باید تسلط کامل و نرم‌افزارهای ویژه رشته کتابداری و بانک‌های اطلاعاتی داشته باشند و جهت کسب اطلاعات روزآمد و انجام وظایف حرفه‌ای نیازمند آن هستند که با برخی سایت‌های اینترنت آشنایی کافی داشته باشند.

مطابق اطلاعات به دست آمده نرم‌افزارها، بانک‌های اطلاعاتی، و سایت‌های اینترنت که دانشجویان کارشناسی ارشد نام برده‌اند مشابه آنهایی هستند که توسط دانشجویان کارشناسی معرفی شده‌اند. از میان نرم‌افزارهای مرتبط با رشته، دانشجویان کارشناسی ارشد در ۱۷/۴۸ درصد موارد با نرم‌افزار پارس آذرخش و ۱۶/۰۸ درصد موارد با نرم‌افزار کاوش آشنا هستند. پس از آن نرم‌افزار Microsoft Word در ۱۳/۹۹ درصد موارد توسط دانشجویان کارشناسی ارشد نام برده شده است. اما ترتیب میزان آشنایی دانشجویان کارشناسی ارشد با این نرم‌افزارها مطابق نمودار شماره دوازده، ابتدا پارس آذرخش با میانگین ۳/۳ (بیش از خوب) سپس Microsoft Word با میانگین ۳/۱۵ از آن کاوش با میانگین ۳/۰۵ است.

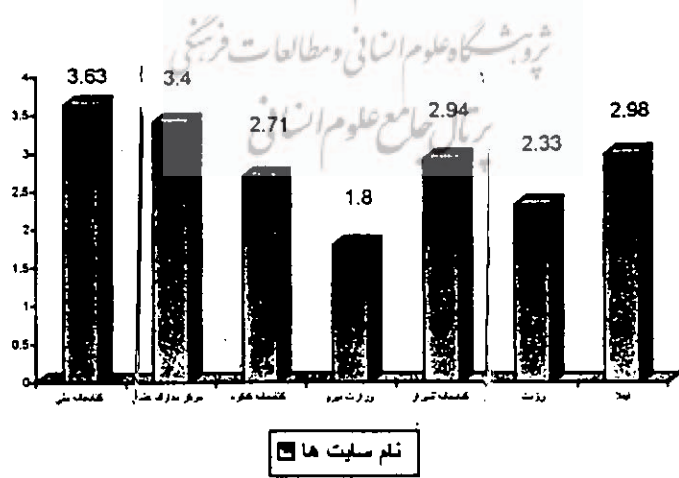

نمودار ۱۲. میانگین میزان آشنایی دانشجویان ارشد با نرم افزارها

از میان بانک های اطلاعاتی دانشجویان کارشناسی ارشد در ۲۱/۶۹ درصد موارد با بانک اطلاعاتی ایزا و در ۲۰/۴۸ درصد موارد با بانک اطلاعاتی نمایه آشنا هستند. میزان آشنایی این دانشجویان با بانک های اطلاعاتی نام برده شده مطابق نمودار شماره سیزده است. همانگونه که نمودار نشان می دهد دانشجویان با بانک های اطلاعاتی لیزا، ایزا و گنجینه که برای رشته کتابداری تهیه شده اند بیش از سایر بانک ها آشنا هستند و بر خلاف دانشجویان کارشناسی که با بانک اطلاعاتی مدلاین بیش از سایر بانکها آشنایی داشتند، دانشجویان کارشناسی ارشد کمتر از همه بانک اطلاعاتی مدلاین را می شناسند.

نمودار ۱۳. میزان آشنایی دانشجویان ارشد با بانک های اطلاعاتی

نمودار ۱۴. میانگین میزان آشنایی دانشجویان ارشد با نرم افزارها

در مورد سایت های اینترنت، سایت کتابخانه ملی، ایفلا، و کتابخانه منطقه ای شیراز

بیشتر از سایر سایت‌ها توسط دانشجویان نام برده شده‌اند. میزان آشنایی دانشجویان با سایت‌های اینترنت نیز در نمودار شماره چهارده نشان داده شده است. جدول شماره دو مقایسه‌ای مختصر میان اطلاعات دریافت شده از دانشجویان کارشناسی ارشد در زمینه آشنایی با نرم‌افزارها، بانک‌های اطلاعاتی، و سایت‌های اینترنت انجام می‌دهد.

جدول ۲. مقایسه آشنایی دانشجویان کارشناسی با نرم‌افزارها، بانک‌های اطلاعاتی، و سایت‌های اینترنت

شرح	تعداد پاسخ‌ها	تعداد موارد نام برده شده	بیشترین مورد نام برده شده	بیشترین میزان آشنایی با... آشنایی	متوسط میزان آشنایی
نرم‌افزارها	۱۴۳	۱۱	پارس آدرخشن	پارس آدرخشن	۲/۱۵
بانک‌های اطلاعاتی	۸۳	۸	لیزا	لیزا	۲/۸۴
سایت‌های اینترنت	۱۲۶	۷	کتابخانه ملی	کتابخانه ملی	۳/۰۱

از مقایسه جداول یک و دو مشخص می‌شود که دانشجویان در دوره کارشناسی ارشد خیلی بیشتر از دانشجویان دوره کارشناسی با سایت‌های اینترنت آشنا هستند. در مورد نرم‌افزارها و بانک‌های اطلاعاتی هم به همین‌گونه است که می‌توان نتیجه گرفت دانشجویان سطوح بالاتر به علت اینکه به کامپیوتر نیاز بیشتری دارند. بیشتر با آن کار می‌کنند، بیشتر در زمینه آن می‌آموزند و مورد استفاده‌های مفیدتری هم در آن می‌یابند.

دیدگاه‌های ارائه شده

برخی از صاحب‌نظران داخلی و خارجی در زمینه گنجاندن درس اضافی به برنامه درسی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی نظراتی ارائه کرده‌اند که آگاهی از آنها مفید خواهد بود.

کوک: واژه‌پردازی، محاسبه، ارتباطات دوربرد، پایگاه‌های اطلاعاتی، فناوری ذخیره‌سازی داده‌ها؛

هربرت شور: مقدمات اطلاع‌رسانی، نظریه و کاربردهای نظام‌ها، روش‌های رایجی در اطلاع‌رسانی، سازمان رایانه و نظام‌های برنامه‌نویسی، چکیده‌نویسی، نمایه‌سازی، فهرست‌نویسی و روش تحقیق؛

سوانسون: سازماندهی منابع اطلاعاتی، اطلاعات، رفتار انسانی در پیوند با تولید، انتقال و استفاده اطلاعات، فناوریهای اطلاعاتی، نظام‌های اطلاعاتی و طراحی و راه‌اندازی و نگهداری آنها، تحقیق در اطلاع‌رسانی، زیرساخت‌های مربوط به فعالیت‌های اطلاعاتی؛

ساندرز: آشنایی با ارتباطات انسانی، مطالعه استفاده‌کننده، منابع اطلاعات، ذخیره‌سازی و بازیابی اطلاعات، سازماندهی؛

سمینار یونسکو در ۱۹۸۵: زمینه‌های اجتماعی و ارتباطی اطلاعات، استفاده‌کننده اطلاعات، منابع اطلاعات، خدمات اطلاعاتی، سازماندهی اطلاعات، مدیریت، فناوری اطلاعات، روش تحقیق؛

بلیک: مبانی نظام‌های اطلاعاتی، فرآیندهای اساسی در نظام‌های اطلاعاتی، فناوری‌های اطلاعاتی، مسائل اطلاع‌رسانی به طور عام، مسائل اطلاع‌رسانی به طور خاص؛
هیورت: مهارت‌های ارتباطات، گزارش‌نویسی و ارائه گزارش؛

دکتر دیانی: تغییر دو درس مابین نویسی فارسی و لاتین به دو درس واژه‌پردازی فارسی و لاتین، افزودن درس آشنایی با سخت‌افزارهای موجود در کتابخانه‌ها که در بازار مطرح هستند، کاربرد رایانه در کتابداری و اطلاع‌رسانی، زبان‌ابرنامه نویسی طراحی پایگاه‌های اطلاعاتی، روش‌های تحقیق دارای کاربرد در کتابداری و اطلاع‌رسانی،

روش‌های مطالعه منابع علمی و روش‌های علمی نویسی، مدیریت نظام‌های اطلاعاتی.

نتیجه‌گیری

از آنچه گذشت مشخص می‌شود که دانشجویان رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی به مرور زمان به علت ضعف مهارتی در استفاده از فن‌آوری نوین کنار گذاشته می‌شوند و جای آنها را متخصصین کامپیوتر خواهند گرفت. به همین منظور و برای پرهیز از چنین رخدادی لازم است تغییراتی در برنامه درسی دانشجویان این رشته اعمال گردد تا متخصصینی در خور عصر اطلاعات داشته باشیم.

به عنوان نمونه در مؤسسه کتابداری دانشگاه فیلیپین این دروس در رشته اطلاع‌رسانی تدریس می‌شوند: اطلاعات و جامعه، تحلیل اطلاعات، فن‌آوری اطلاعات، برنامه ریزی و مدیریت نظام‌های اطلاعاتی، روش‌های کمی در اطلاع‌رسانی و کتابداری، فن‌آوری رسانه‌ها در کتابداری و اطلاع‌رسانی، روش تحقیق و سازماندهی مواد کتابخانه‌ای.

جهت مقایسه، برخی دروس اصلی رشته کتابداری گرایش اطلاع‌رسانی در مقطع کارشناسی ارشد عبارتند از: ذخیره و بازیابی اطلاعات، تکنولوژی اطلاعات و سیستم‌های اطلاعاتی، داده‌پردازی، نظام‌های همکاری بین کتابخانه‌ای، خدمات کتابخانه‌های عمومی، مراکز اطلاع‌رسانی ملی و بین‌المللی، آمار، مدیریت آرشیو، سازمان و اداره مراکز مدارک و کتابخانه‌های تخصصی.

تغییراتی که می‌توانند موجب ارتقاء سطح تخصصی دانش‌آموختگان رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی گردند به این شرح پیشنهاد می‌گردند:

الف. در مقطع کارشناسی

۱. مبانی کامپیوتر پیش دانشگاهی (۱ واحد عملی، ۱ واحد نظری، بدون درج در کارنامه):

۲. آشنایی با سیستم عامل ویندوز و اینترنت (۲ واحد عملی، ۱ واحد نظری)؛

۳. آشنایی با نرم افزارها و بانک های اطلاعاتی (۳ واحد عملی)؛
۴. خدمات اطلاعاتی (۲ واحد نظری)؛
۵. گزارش نویسی مقدماتی (۲ واحد نظری)؛
۶. روش های مطالعه (۲ واحد نظری).

ب. در مقطع کارشناسی ارشد

۱. شناخت و هدایت اطلاعات (۲ واحد عملی)؛
  ۲. مهارت های ویژه، جهت کار با نرم افزارهای کتابخانه ای و برخی بانک های اطلاعاتی (۱ واحد عملی)؛
  ۳. زبان تخصصی رشته کامپیوتر (۲ واحد اختیاری)؛
  ۴. سازماندهی مواد تکمیلی برای سایر منابع اطلاعاتی (۱ واحد عملی) " واحد نظری)؛
  ۵. فنون تجزیه و تحلیل و طراحی سیستم های اطلاعاتی (۲ واحد نظری)؛
  ۶. روانشناسی اطلاعات اهداف شناخت چه کسانی به چه نوع اطلاعاتی نیاز دارند (۲ واحد نظری)؛
  ۷. گزارش نویسی تکمیلی (۲ واحد نظری).
- همچنین برخی روش های دیگر که به کارگیری آنها بطور نسبی بر افزایش سطح تخصصی دانش آموختگان مؤثر است عبارتند از:
۱. برگزاری دوره های کوتاه مدت برای مدرسین رشته با فواصل زمانی از پیش تعیین شده جهت تطابق دانسته های آنان با پیشرفت های فناوری؛
  ۲. گنجاندن ماده دانش کامپیوتر عمومی شامل مباحث مبانی کامپیوتر، سیستم عامل DOS و WINDOWS آشنایی با اینترنت در آزمون ورودی دوره های کارشناسی ارشد؛
  ۳. برگزاری کارگاه های آموزشی یک روزه در هر ترم جهت معرفی آخرین تحولات فناوری به دانشجویان.

مآخذ

- اردلان، رضا (۱۳۷۹). "بررسی ضرورت آموزش ضمن خدمت کتابداران در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های تابعه وزارت فرهنگ و آموزش عالی ایران". چکیده‌نامه پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع رسانی؛ گردآوری ماندانا صدیق بهزادی، تهران: مرکز اطلاع رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی، ص ۱۸.
- استوارت، رابرت (۱۳۸۰). بحران اقتصادی و دیگر چالش‌های دسترسی به اطلاعات علمی و فنی در آسیا. ترجمه رحمت الله فتاحی. گزیده مقالات ایفلا ۹۹، بانکوک ۲۰-۲۸ اوت / ۱۹۹۹ تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ص ۱۸۲.
- جعفرنژاد، آتش (۱۳۷۹). "بررسی امکانات موجود گروه‌های کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه‌های ایران، برای آموزش تکنولوژی اطلاعات به دانشجویان کتابداری". چکیده‌نامه پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع رسانی؛ گردآوری ماندانا صدیق بهزادی. تهران: مرکز اطلاع رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی، ص ۲۲.
- حزّی، عباس (۱۳۷۸). اطلاع رسانی: نگرش‌ها و پژوهش‌ها. تهران: نشر کتابدار، ص ۲۰۷.
- دستمالچی، مهین (۱۳۷۹). "تحلیلی بر سیستم و نیازهای آموزشی خدمات اطلاع رسانی در ایران". چکیده‌نامه پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع رسانی؛ گردآوری ماندانا صدیق بهزادی. تهران: مرکز اطلاع رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی، ص ۲۴.
- دیانی، محمدحسین (۱۳۷۹). برنامه آموزشی دوره کارشناسی کتابداری و اطلاع رسانی، پیشنهاداتی برای تحول". فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی. بهار، ص ۲-۱۰.
- فتاحی، رحمت‌الله (۱۳۷۹). "الگوی برای بازنگری و تجدید ساختار آموزش‌های کتابداری و اطلاع رسانی در ایران با توجه به تحولات جدید در محیط اطلاعاتی". فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی. بهار. ص ۲۸.
- کیانی خوزستانی، حسن (۱۳۷۶). نظام آموزش کتابداری در دانشگاه‌های ایران، در دو دوره قبل و بعد از انقلاب اسلامی و نکات لازم در اصلاح و بهبود وضعیت. تابستان، ص ۳۵-۳۹.
- مهدوی، محمدنقی (۱۳۷۹). علم اطلاع رسانی: گذشته، حال، آینده / تکنولوژی اطلاعات و اطلاعات تکنولوژی / تهران: نشر چاپار، ۱۳۷۹. ص ۲.
- مهدوی، محمدنقی (۱۳۷۹). مدیریت اطلاعات، تکنولوژی اطلاعات و اطلاعات تکنولوژی. تهران: نشر چاپار، ص ۲۸
- میرهادی تفرشی، سید محمد رضا (۱۳۷۹). "بررسی نظرات فارغ‌التحصیلان کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع

- رسانی پیرامون برنامه آموزشی این رشته". چکیده‌نامه پایان نامه‌های کتابداری و اطلاع رسانی: گردآوری ماندانا صدیق بهزادی. تهران مرکز اطلاع رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی، ص ۳۳.
- الجورزا (۱۳۷۷). "آموزش فن‌آوری اطلاعات به نسل تازه کتابداران در کشورهای در حال رشد". ترجمه فرامرز مسمودی "فصلنامه کتاب. پاییز و زمستان، ص ۱۰۷-۱۱۰.
- هپورت، مارک (۱۳۸۰). "مطالعه‌ای در باب سواد و مهارت‌های اطلاعاتی دانشجویان دوره کارشناسی: گنجاندن آموزش سواد و مهارت‌های اطلاعاتی در برنامه‌های درسی دوره کارشناسی". ترجمه ناهید طباطبائی. گزیده مقالات ایفلا ۹۹، بانکوک ۲۰-۸ اوت. ۱۹۹۹ تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ص ۱۵۲.

